

Aida xanım unudulmaz bir şəxsiyyət idi. O, qısa, amma çox parlaq və xoşbəxt hayat yaşamışdır. Azərbaycan qadınına xas olan ən gözəl xüsusiyyətləri özündə cəmləmişdir. Yüksək savadlı, ziyalı, vətənpərvər, principial bir alim, eyni zamanda çox zərif, çox gözəl, bütün sevgisini ailəsinə bağışlayan, hər zaman ürəkdən kömək göstərməyə hazır olan bir qadın idi. Aida xanımın bütün elmi yaradıcılığı Azərbaycan ilə Şərqi dünyası arasında əlaqələrin qurulub möhkəmlənməsinə yönəldilmişdir. Eyni zamanda, o, Azərbaycan elminin düşüncələrinin, fəlsəfəsinin, islam aləmində yarılmasına nail olmuşdur. Bu gün müstəqil Azərbaycanda, demək olar ki, Aida xanımın bütün arzuları artıq realliqdər və respublikamızın müsəlman ölkələri islam dünyası ilə nəinki elmi, mədəni əlaqələr, həm də ən yüksək səviyyədə iqtisadi, siyasi əlaqələr qurubdur. Bütün bu sahələrdə Aida xanımın arzuları, onun elmi irsi bu gün də yaşayır və dövlətimizə xidmət edir". Bu fikirləri Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyeva Aida xanım haqqında yazar.

Görkəmli şərqşünas-alim, istedadlı pedaqoq, ince qəlbə malik insan, gözəl övlad və həyat yoldaşı, fədakar ana... Qısa, lakin mənali özür sūrmüş Aida İmanquliyeva yadداşlarda belə qalıb. O, Azərbaycanda Şərqi ədəbi əlaqə və təsirini sistemli şəkildə araşdırın ilk azərbaycanlı alimdir.

ƏRƏB ƏDƏBIYYATI ÜZRƏ İLK ELMLƏR DOKTORU, İLK PROFESSOR

Ən yüksək mənəvi keyfiyyətlərin daşıyıcısı olan Azərbaycan qadını iradəsi, saflığı, sədaqəti, qətiyyəti, dözümlülüyü ilə cəmiyyətimizdə böyük nüfuz qazanıb. Azərbaycan qadını yüksək pillələrdə dayanır, ölkə daxilində və beynəlxalq aləmdə böyük naiyyətlər qazanır, ictimai həyatın bütün sahələrində öz sözünü inamlı deyir. Azərbaycan qadını dövletimizin inkişafına və cəmiyyətimizin yüksəlişinə özünün layiqli töhfələrini verir. Azərbaycanın ictimai-siyasi, mədəni həyatında kifayət qədər böyük nüfuzu sahib olan qadınları olub və var. Azərbaycanın tarixində ilk azərbaycanlı qadın - ərbəşünas elmlər doktoru olan böyük alim Aida İmanquliyevanın da öz yeri, mövqeyi var. Bütün həyatını xalqının tarixinin, ənənələrinin minillilik dərin köklərə bağlı olduğu Şərqi mədəniyyətini və ədəbiyyatını öyrənməye serf edərək, şərfli bir ömrə yaşaması Aida xanım bütün elmi-bədii yaradıcılığı, ictimai fealiyyəti ilə böyük nüfuz qazanmışdır. Onun bütün elmi-bədii yaradıcılığı, ictimai fealiyyəti böyük istedən malik olduğunu göstərir. Aida xanımın qələmdən çıxan hər bir əsər gərgin, böyük bir zəhmətin neticəsidir. XX əsrə Azərbaycanın dünya elmi-nəşriyətindən başlayaraq, 1991-ci ilin mart ayında professor elmi rütbəsi verilmişdir.

tunda kiçik elmi işqi, daha sonra baş elmi işçi (1966-1976), Ərəb filologiyası şöbəsinin müdürü (1976-1988), elmi işlər üzrə direktor məvəvini (1988-1991) vəzifəsini icra edən Aida xanım 1991-ci ildən həmin institutda direktor vəzifəsində çalışmışdır. 1976-1988-ci illərdə, institutun ərəb filologiyası şöbəsinə rəhbərlik etdiyi müddətə, 10 nəfər ərbəşünas namizədlik dissertasiyalarını müdafiə edərək, filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsinə yiyələnib.

Şərqşünaslıq İnstitutunun elmi və ictimai-siyasi həyatında yaxından iştirak edən Aida İmanquliyeva işguzzar fealiyyətinə görə, 1988-ci ildə institutun elmi işlər üzrə direktor məvəvini vəzifəsinə təyin olunmuş, bir il sonra isə, uzun illər üzrəne işlədiyi doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək, filologiya elmləri doktoru adına layiq görülmüşdür. Beləliklə, Azərbaycanda ərəb ədəbiyyatı üzrə ilk elmlər doktoru, ilk professor - qadın olan Aida İmanquliyeva elmi işlərə yanaşı, pedaqoq fealiyyətlə de möşğül olub. O, Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsində ərəb ədəbiyyatından dərs deyib. Buna görə də, SSRİ Nazirlər Soveti yanında fealiyyət göstərən Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə, ona "Xarici Asiya və Afrika xalqları ədəbiyyatı" ixtisası üzrə, 1991-ci ildən mart ayında professor elmi rütbəsi verilmişdir.

YENİ ŞƏRQ ƏDƏBIYYATLARININ GƏLƏCƏKDƏ TƏDQİQİ ÜÇÜN MÜHÜM ZƏMİN

Aida İmanquliyeva 1970-ci illərdə Azərbaycan Dövlət Universitetinin Şərqşünaslıq fakültəsində ərəb dili müəllimi, filologiya elmləri namizədi M.Qarayevle birlərkədə "İnsan və quş" adlı hekayeler məcməüsini çap etdirir. Bundan əlavə, Ərəb filologiyası şöbəsinin əməkdaşlarının tərcüməsində İraq yazıçılarının əsərlərindən ibarət kiçik bir antologiyanın tərcüməsində və çapında da Aida xanımın gərgin əməyini xüsusi qeyd etmək lazımdır. "Ağ günlərin sorağında" adlanan həmin məcməüdə Aida xanımın tərcüməsində İraq yazıçısı Mahmud əz-Zahirin "Boğulmuş hicqırlar" adlı hekayəsi də öz əksini təpib. Bunlardan əlavə, Aida xanım müxtəlif illərdə respublikanın nəşriyyat orqanları tərəfindən ərəb ədəbiyyatı ilə bağlı çap olunmuş bir çox kitabın öz söz yazmış və xeyli sayda kitabın

elmi redaktoru olmuşdur.

Aida İmanquliyevanın çoxsaylı elmi əsərlərində 3 monoqrafiya ("Mixail Nüayme" və "Qələmlər birlüyü", "Cubran Xəlil Cubran", "Yeni ərəb ədəbiyyatının korifeyləri" və 70-dən artıq elmi məqale) Qərb və Şərqi mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcı əslubun inkişafı və yeni bədii cərayanların təşəkkül tapması tədqiq olunur ki, bu da, nəinki ərəb ədəbiyyatının, həmcinin, bütün yeni Şərqi ədəbiyyatlarının gələcəkdə tədqiqi üçün çox mühüm zəmin yaradır.

Aida xanım yalnız yaradıcılığı ilə deyil, həm də təşkilatçılıq bacarığı, rəhbərlik fealiyyəti ilə öz həyatının missiyasına - yaşadığı mühit və rejim ərzivəsində Azərbaycan milli özünədəkinin qorunub-saxlanması və inkişafı idealına sadıq qalmışdır. İstedadlı gənc alim 1967-ci ilin martında Moskvada namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə edib, filologiya elmləri namizədi alimlik dərəcəsini alıqdan sonra, elmi fealiyyətini Azərbaycan EA-nın Yaxın və Orta Şərqi Xalqları İnstitutunda davam etdirmişdir.

1964-cü ildə "Mixail Nüayme və XIX əsr qabaqcıl rus ədəbiyyatı" adlı ilk metbu məqaləsi "Azərbaycan" jurnalında dərc olunmuşdur. O, Livan yazıçısı M.Nüaymenin bir neçə hekayesini ərəb dilindən rus dilinə tərcümə edərək, 1979-cu ildə Moskvada "Vostochniy almanax" jurnalında çap etdirmişdir. Müasir ərəb ədəbiyyatının aktual problemləri və rus-ərəb ədəbi əlaqələri haqqında məqalələri dövri mətbuatda - toplularda və elmi-kütünlərdə müntəzəm çap olunmuşdur.

ŞƏRQŞÜNASLIQ MƏRKƏZLƏRİNDE MƏHCƏR ƏDƏBIYYATININ ƏN SANBALLI TƏDQİQATÇISI

Aida İmanquliyeva 1971-1973 və 1979-1981-ci illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunun nəşr etdirdiyi "Ərəb filologiyası məsələləri" məcməüsünün tərtibçisi və redaktori vəzifəsində çalışıb. "Yaxın Şərqi xalqlarının müasir ədəbiyyatında tərəqqi və ictimai ədalət uğrunda mübarizə problemi" (1982), "Yaxın və Orta Şərqdə milli azadlıq hərəkatı məsələləri" (1985), "Şərqi filologiyası məsələləri" (1986-1987), "Yaxın Şərqi xalqları ədəbiyyatı imperializmə qarşı mübarizədə" (1987), "Xarici Şərqi problemləri: tarix və müasirlik" (1988), "Şərqi ədəbiyatında ənənə və novatorluq" (1988) məqalələr məcməulerinin redaksiya heyətinin üzvlərindən, müəlliflərindən və redaktorlarından biri olmuşdur. İctimai işlərdə fəal çalışmışdır. A.İmanquliyeva 1987-ci ildə Ümumittiqəş Şərqşünaslar Cəmiyyəti Rəyaset Heyətinin üzvü və 1983-cü ildən etibarən, sözügedən cəmiyyətin Azərbaycan bölməsi sədrinin müavini olmuşdur.

Moskva, Bakı, Düşənbə, Hamburq, Kiiev, Sankt-Peterburq, Poltava, Tbilisi və digər şəhərlərdə keçirilən Şərqi problemlərinə həsr olunmuş beynəlxalq konfranslarda məruzələrlə çıxış etmişdir. Müasirleri onun haqqında belə yazırı: "Aida xanım beynəlxalq aləmdə dönyanın görkəmli alımları tərəfindən bütün şərqşünaslıq mərkəzlərində məhcər ədəbiyyatının ən sanballı tədqiqatçısı kimi qəbul edilir. Onun əsərlərində tez-tez istifadə ol-

nur, çıxış nöqtəsi kimi ona müraciət edilir və Aida xanımın fikirləri məhcər ədəbiyyatının ayrı-ayrı problemlərini öyrənmək üçün əsas mənbə rolunu oynayır. Aida xanımın təşəbbüsü ilə Azərbaycanda simpoziumlar çağırıldı. O, həmin simpoziumların hem təşkilatçısı, hem də əsas məruzəçilərindən biri idi. Bu da Aida İmanquliyevanın beynəlxalq elm aləmində nüfuzundan irəli gəldi".

"QISA HƏYATINDA İNANILMAZ ZİRVƏLƏRİ FƏTH ETDİ"

Bütün elmi fealiyyətini Qərb və Şərqi mədəni ənənələrinin sintezi, yaradıcılıq əslubun inkişafı və yeni bədii cərayanların təşəkkül tapmasının tədqiqinə həsr edən Aida xanım özündən sonra çağdaş ərəb ədəbiyyatının tədqiqində yeni bir şəhifə və yeni bir yola açılmışdır. Böyük insanın çoxşaxəli, zəngin fealiyyəti Aida xanımı xanımlıqdan məhrum edə bilməmişdi. O, hər şeydən əvvəl öz ailəsini, həyat yoldaşını çox sevən gözəl qadın, qayğılaşdırıcı bir ana idi. Aida xanımıda Azərbaycan qadınlarına xas olan ən necib keyfiyyətlər təcəssüm olunurdu. Onun özür yolu həyatın, varlığın əsasında duran mənəvi bağları qurmağa, tamlığa və vəhdətə can atan bir insan idrakının, bir ana, bir qadın ruhunun təcəssümü olub. O, dünyamıza, xalqımıza, cəmiyyətimizə yüksək intellekti, zəngin mənəvi keyfiyyətləri ilə nümunə olan övladlar bəxş edib.

Aida xanım Azərbaycan Respublikasının Birinci vitse-prezidenti Mehriban xanım Əliyevanın, akademik Nərgiz xanım Paşayevanın anasıdır. Mehriban xanım Əliyeva Aida xanımın onun bir şəxsiyyət kimi yetişməsində, kamilləşməsində rolunu belə dəvərləndirdi: "Məsuliyyət hissini, her bir işin evvelindən maksimum nəticə elde etməyə çalışmayı, özüne tələbkar və intizamlı münasibəti mənə anam - necib, parlaq, son dərəcə gözəl bir xanım olan Aida İmanquliyeva aşılayıb. Hər bir ədalətsizliyə qarşı barışmaz mövqədə dayanan, işinə, elmə və pedagoji fealiyyətə hədsiz sədaqətli olan anam öz qısa həyatında inanılmaz zirveləri fəth etdi. O, müasir ərəb ədəbiyyatının tədqiqi sahəsində öz yeni elmi məktəbinə yaratdı, Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunun ilk qadın direktoru oldu. Anam dünya şöhrəti alım idi, onun əsərləri bu gün də elmi dairələrde yüksək qiymətləndirilir. Lakin bununla yanaşı, o, hər zaman adı böyük hərflərle yazılıan əsl Qadın olaraq qalır. Onun böyük sevən ürəyi, ince və səxavətli qəlbə var idi".

Bu gün Aida xanımın arzu və əməlləri Mehriban xanım Əliyevanın, Nərgiz xanım Paşayevanın timsalında əzmlə davam etdirilir. Bu gün biz fəxrə deyə bilərik ki, Aida xanım İmanquliyevanın ailə ənənələri onun nəcabətli övladlarının timsalında yaşayır və nəsildən-nəslə keçərək əbədilik qazanır.

Qeyd edək ki, görkəmli ədəbiyyatşunas xanım A.İmanquliyeva 1992-ci il sentyabrın 19-da Bakıda döyüsnəsini dəyişib. Bu gün XX əsrde Azərbaycanın dünya elmine bəxş etdiyi görkəmli simalardan biri - şərqşünas-alim, pedaqoq, filologiya elmləri doktoru, professor Aida İmanquliyevanın xatire gündür.

Zümrüd BAYRAMOVA